

MARIA FOLCH

Quadern de Ginebra

Tria la ciutat millor i més plaent,
el temps en farà la teua pàtria.

PLUTARC, *De exili*

Bar Galicia. Couscous tous les jours. Va ser el primer que vaig llegir en arribar a Ginebra, just davant de la parada de l'autobús. Primer somriure; em va fer gràcia la barreja, la familiaritat d'un Bar Galícia (a Castelló n'hi havia un amb aquest nom davant de casa i em fa la impressió que deu haver-n'hi un a cada ciutat del món) i l'exotisme del cuscús en lloc del polp. Hi pense sovint, en aquell cartell i en aquell somriure, com un retrat de la ciutat i dels seus habitants, un retrat de la barreja de llengües i de cultures de la que ja sabia que seria la meua ciutat.

Em feia molta mandra tornar a començar, marxar de Roma on ja no era estrangera i tornar a ser-ho. Tornar a començar en un altre país i en una altra llengua, clar. La llengua...

Maria Folch (nascuda a Castelló de la Plana) va estudiar Història Contemporània a la Universitat de València. Ha viscut setze anys a Roma i ara viu a Ginebra. És autora de la novel·la *Després vénen els anys* (Drassana, 2014). Manté el blog *Un altre país* (successor del celebrat *El meu país d'Itàlia*)

Em feia molta mandra eixa tímidesa involuntària, que conec tan bé, per no ser capaç de parlar decentment. Respirar fondo abans d'entrar a una botiga, pagar sempre amb bitllets grans perquè no he entès del tot bé el preu i somriure, somriure, somriure a falta de paraules.

I tornar a sentir eixe estrany aïllament que dona no poder dir moltes coses que diries, perquè no en saps. Eixe inevitable diàleg amb tu mateixa, frustrat, silencios.

Però sabia que finalment arribaria la joia de fer meua la llengua, eixes victòries menudes, quotidianes, eixe moment màgic en què la llengua se t'obre davant dels ulls, en què les taques borroses esdevenen paraules distintes i comences a comprendre sense traduir i a parlar amb les persones i a llegir llibres. Quan l'obstacle esdevé pont.

El regal més preciós, el premi final: els llibres. Poder llegir els llibres de Romain Gary en francès, i Camus i Semprún (Proust encara no m'he atrevit) i tota la literatura que no conec perquè no ha estat traduïda a cap de les llengües que puc llegir.

I poder dir els poemes de Paul Eluard en veu alta.

M'ha tornat a passar com em va passar a Londres i a Roma: anar pel carrer llegint-ho tot, movent els llavis com els xiquets que aprenen a llegir. Perquè una mica és això, és tornar a ser, si més no a sentir-se, com un xiquet que aprèn a llegir.

Fa anys, en un viatge a les illes Cíclades, mentre jugava a desxifrar les paraules gregues que veia escrites, vaig descobrir que el que hi havia escrit a tots els camionets que esperaven el ferri que anava d'una illa a una altra era ΜΕΤΑΦΟΡΑ, metàfora, que en grec vol dir transport. Em va encantar la idea, n'imaginava el contingut, les metàfores ben embalades i etiquetades, amb l'adreça del destinatari ben escrita. En les darreres mudances, de Roma a França i la darrera de França a Ginebra, els camions que han traslladat les nostres pertinences (20 metres cúbics, la nostra vida cap en 20 metres cúbics de camió) no tenien la paraula ΜΕΤΑΦΟΡΑ escrita amb lletres ben grosses com a Grècia, però quasi tot el contingut eren llibres. Així que, tot i que no ho portaven escrit, els camions traslladaven metàfores, les meues metàfores preferides.

De mudances en porte més de quinze: comptant els mesos que vaig passar a Londres he viscut en cinc països diferents, però tot i així les mudances encara em produeixen un neguit intensíssim. I tanmateix, trobe un cert plaer en les estones que passe embalant els llibres, dedicant-los una atenció que no els dedique normalment, no sóc capaç de posar-los en caixes sense mirar-me'ls, sense intentar recordar l'emoció de la primera lectura, sense mirar quan i on els vaig comprar. Hi ha, sense

dubte, un període de la meua vida en què vaig llegir els llibres més importants per a mi, potser no tant pels llibres en si com pel període de la vida en qüestió. Entre els catorze i els vint-i-pocs anys crec que el que vaig llegir (que va ser molt, massa segons ma mare) em va fer més profit que mai —em va *fer* més que mai—, subratllava els llibres, feia anotacions al marge, quasi discutia amb els autors. A voltes enyore aquella intensitat, aquell enlluernament.

Mentre els trac la pols recorde perfectament quan vaig comprar alguns llibres, o quan em van ser regalats, o quan els vaig llegir. En altres casos, no recorde res d'això. Recorde moments concrets, no necessàriament les lectures més importants, no puc recordar-me llegint Proust i la cosa degué durar mesos, però en canvi, recorde perfectament una vesprada al parc llegint Carpentier. Estranyament no tinc records concrets de primeres lectures de Cortázar, només de relectures. I la descoberta, segur, va ser com un llamp, com un terratrèmol. Em recorde perfectament fa molts anys comprant a un expositor d'eixos que giren *La balada del café triste*, de Carson McCullers (no sé on, recorde l'expositor però no el lloc), costava molt poc, el vaig comprar perquè em va agradar el títol i la vaig encertar. Em recorde molt joveneta caminant cap a l'institut llegint *Mirall trencat* de la Rodoreda i més tard, en alguna classe avorridíssima, amb el llibre que em cremava a la bossa. I en un tren tornant de Barcelona devorant *Primavera negra* de Henry Miller, que m'acabava de comprar. Em recorde llegint *Les palmeres salvatges* de Faulkner al llit d'una pensió, però no puc recordar on era.

L'operació d'embalar la meua biblioteca es converteix en un viatge per la memòria, per la meua biografia literària. Em passa una mica com a Nabokov, que deia que la historia de la seua vida s'assemblava menys a una biografia que a una bibliografia. A les caixes, com als prestatges, intente que estiguen ben acompanyats. Cortázar va tot sol perquè ompli una caixa, tot i que si li haguera de trobar company de caixa ho tindria fàcil, el posaria amb Calvino, eren molt amics (m'encantaria que en publicaren la correspondència). Darrerament estic gaudint molt llegint correspondències entre escriptors que m'agraden. Com que m'havia llegit fa poc la correspondència entre Malraux i Camus, els vaig posar a la mateixa caixa.

«He estimat molt Pasolini. Dèiem quasi les mateixes coses, però jo les deia més baixet. Des que ell no hi és me n'he adonat, me n'adone, que parle més fort.» Un dels meus textos preferits de Sciascia és la introducció a *L'affaire Moro*, on parla amb un to tendríssim de la seua amistat amb Pasolini. Des que el vaig llegir els vaig posar junts a la prestatgeria, i a la mudança han compartit caixa. Henry Miller amb Lawrence Durrell, Borges amb Bioy, la Rodoreda no sabia amb qui posar-la, tan sola sempre, amb Joan Sales i ella no en tenia prou per omplir una caixa...

Els primers dos anys que vaig viure a Roma els vaig passar sense els meus llibres, només amb els que havia portat en la maleta i els que m'anava comprant allà. La meua biblioteca, aleshores molt més modesta, va arribar a Roma des de Castelló en un camió de taronges (ple de metàfores). Recorde l'emoció en obrir les caixes, després d'uns anys separada dels meus llibres, ens reuníem una altra vegada, crec que va ser en eixe moment que m'hi vaig sentir a casa, que va ser evident la decisió de quedar-me a viure a Roma. No me n'he tornat a separar.

Són la primera cosa que col·loque i ordene cada volta que arribe a una nova casa, a un nou país. Ho necessite per recuperar-me del desgavell de la vida embalada (20 metres cúbics de vida). Hi ha una frase de Cortázar a *Los premios* que m'encanta: «Los libros van siendo el único lugar de la casa donde todavía se puede estar tranquilo.» Segurament és això, mirar de recuperar la tranquil·litat que em donen els meus llibres més o menys ordenats, envoltant-me. Aquests llibres que són com la darrera línia de defensa on atrinxerar-me, on sentir-me a casa. Uns llibres que, com diu Erri de Luca, en comptes de duplicar el gruix de les parets, l'anul·len. A través de les pàgines es veu l'enfora. I es veu molt lluny.

Una altra cosa que fem sempre els primers dies a una casa nova, especialment si és en un país nou, és cuinar, cuinem furiosament, potser en un intent que les olors familiars facen la casa *nostra*. Una bona oloreta de sofregit i música estimada poden fer miracles per vèncer la sensació estranya de veure les nostres coses, els nostres llibres, en un lloc que sentim encara aliè.

Prochain arrêt: Vidollet. Hi passe dues vegades al dia, el carrer dona nom a una de les parades de l'autobús que agafe per anar a treballar. Rue de Vidollet, 19. Va ser l'adreça de Mercè Rodoreda tots els anys que va viure a Ginebra.

Abans de vindre sabia que havia viscut ací, però ho sabia, diguem, de lluny, sense conèixer-ne els detalls. Recordava haver llegit en algun lloc una frase seua que deia que Ginebra és una ciutat molt avorrida, apta per escriure. Darrerament n'he rellegit les novel·les, m'he comprat les cartes i les dues biografies que he trobat, fa uns mesos que s'ha convertit en una d'eixes dèries lectores que m'agafen sovint.

Fa molta impressió que, sense la tecnologia que ara ens ajuda als expatriats a no perdre el contacte amb la nostra llengua, durant els anys de Mercè Rodoreda a Ginebra, a banda de les converses amb l'Armand Obiols, el seu únic contacte amb el català foren les cartes i l'escriptura. Potser alguna telefonada, potser alguna visita... El seu contacte amb la llengua era fonamentalment amb la llengua escrita. Quan el seu company va començar a viatjar sovint a Viena i després s'hi va instal·lar, es va quedar encara més sola, pense en totes les hores que va passar

dins d'aquell estudi a la Rue de Vidollet. «Encara que Ginebra sigui petit, quan no hi ha l'Obiols, no veig ningú [...] fent vida més retirada que les monges de clausura», li diu en una carta del 1960 a Rafael Tasis. I a la llarga conversa que explica Castellet a *Els escenaris de la memòria*, li diu que hi havia dies sencers que no parlava amb ningú.

Hi pense sovint: eixa dona tan sola (amb aquella solitud tan sola que dona l'exili) escrivint des d'ací algunes de les millors pàgines de la literatura en català. Descriuint una Barcelona llunyana amb un luxe de detalls quasi obsessiu. A voltes pense que aquesta exactitud topogràfica la donava l'enyor, l'absència. Es pot tindre una ciutat al cap amb tots aquests detalls, una ciutat que ja no existeix o que potser no ha existit mai fora de la memòria de qui la recorda.

Ho vaig tindre clar sobretot després de la publicació de *Després vénen els anys*: el Castelló de la meua memòria, el Castelló que porte vint anys enyorant és una ciutat imaginària. No és la ciutat de la meua infància que ja no existeix, és la ciutat que la meua memòria i el meu enyor han creat, una ciutat que mai no ha existit.

Pense que la novel·la no hauria estat la mateixa si l'haguera escrit a Castelló en lloc de a Roma, o potser no l'hauria escrit, hauria escrit una altra cosa, o no res.

El 1956, un parell d'anys després de l'arribada de Mercè Rodoreda a Ginebra, una altra dona començava el seu llarg exili a la vora d'un altre llac a pocs quilòmetres del llac de Lemán. L'hongaresa Agota Kristof arribà a Neuchâtel després de passar per un parell de centres de refugiats suïssos, no parlava francès però hi va aprendre ràpid a la fàbrica de rellotges on treballava. Al seu llibret *L'analfabeta* explica la seua relació amb la llengua francesa, l'anomena llengua enemiga, amb la qual haurà de lluitar sempre, «una lluita llarga i acarnissada que durarà tota la meua vida». Cinc anys després d'arribar ja parlava francès, però no el podia llegir, s'havia convertit en una analfabeta («jo, que havia començat a llegir a l'edat de quatre anys»). Coneixia els mots, però quan els llegia no els reconeixia, les lletres no es corresponien amb res, amb cap mot. «Jo llig. És com una malaltia. Jo llig tot el que em cau a les mans. [...] Tinc quatre anys i la guerra acaba de començar.» Així comença el llibre, uns capítols més avant explica que encara no sap com va poder sobreviure aquells primers cinc anys a Suïssa sense llegir, només tenia a l'abast els llibres hongaresos, llegits mil voltes, que li enviava per correu la Biblioteca de Ginebra i una revista mensual on publicava els seus poemes en hongarès. Amb vint-i-sis anys s'inscriu en un curs d'estiu a la Universitat de Neuchâtel per aprendre a llegir. «Dos anys després sé llegir, sé llegir de nou. [...] Escriure en francès, he de fer-ho. És un desafiament, el desafiament d'una analfabeta.»

Menys de vint anys després, les seues obres de teatre en francès són representades a Neuchâtel i programades per la ràdio suïssa de parla francesa, i el 1986 es va publicar la seua primera novel·la, la torbadora *Le grand cahier*.

Darrerament li pegue moltes voltes, molts dels meus escriptors preferits van escriure «des de fora», a l'exili o simplement des d'un altre país. Mercè Rodoreda va escriure la seua Barcelona des de Ginebra, l'Hongria de la Kristof des de Neuchâtel, el Dublín de Joyce des de Trieste i altres llocs... la llista seria interminable. Molts d'ells, a més, van triar d'escriure la seua obra en una llengua que no era la seua. Ho trobe tan difícil! Romain Gary, Jorge Semprún, Agota Kristof, Nabokov, Joseph Conrad, Cioran, Beckett, Kerouac. Fa pocs anys van trobar un manuscrit d'una obra d'aquest darrer, anterior a *On the Road*, que es diu *Sur le chemin*, no n'és una versió en quebequès, és una novel·la diferent però amb personatges i coses en comú. La va escriure dos anys després de la versió en anglès i després va escriure (o potser reescriure) *On the Road*. A aquesta llista caldria afegir-hi tots els escriptors de les (ex)colònies franceses i angleses que van decidir d'escriure en la llengua de la metròpoli. Una volta li van preguntar a Samuel Beckett per què havia decidit escriure també en francès i va respondre: per una necessitat d'estar mal equipat (*ill equipped*). Un desafiament doncs, com per a Agota Kristof.

Estar mal equipat, és una manera de dir-ho. Un se sent molt «mal equipat» quan ha de fer les coses quotidianes en una llengua que parla malament i que li costa entendre. Res a veure amb la gràcia que pot tindre mirar de comprendre o aprendre a dir per favor i gràcies quan es viatja a un altre país. La quasi impossibilitat de parlar per telèfon, la por d'haver d'anar al metge... quan encara vivíem a França vaig haver d'anar al metge del poble, abans d'anar-hi vaig buscar els meus símptomes al diccionari, i vaig buscar en línia com es pronunciaven. Vaig anar al metge amb tot escrit en un paperet. Mentre el repassava a la sala d'espera, davant de mi hi havia una parella gran; quan ja quasi els tocava entrar la senyora va traure de la bossa una guia de conversa portuguès-francès, tota rebregada i plena de paperets entre les pàgines. Vaig reconèixer l'esguard espantat, amb l'espant de la incomprensió afegit a l'espant d'anar al metge, de potser rebre males notícies i de no ser capaç d'entendre-les del tot.

Hi ha molts estudis sobre les dificultats dels emigrants per adoptar la nova llengua, no ja sobre les qüestions pràctiques més evidents, sinó sobre l'efecte profund que la nova llengua té sobre la pròpia identitat, les renúncies que comporta viure en una llengua que no és la teua.

La meua amiga V. i jo ens vàrem conèixer a Londres, en anglès doncs. Ella és italiana i va tornar a Roma quan jo hi duia un parell d'anys. Va ser natural passar a l'italià, reprendre la nostra amistat en una llengua diferent a com l'haviem començada. Una volta que havien vingut parents de Castelló a casa, va vindre a sopar i en un moment donat, mentre jo parlava amb el meu germà vaig notar que em mirava d'una manera estranya. Em va dir que li pareixia molt diferent quan parlava en català, que potser per primera volta estava veient-me com jo *era* realment i que una mica li semblava *una altra*. Em va fer molta impressió i em va fer pensar molt. Ja m'havia vist parlant en una altra llengua, però només va tindre aquesta impressió quan em va veure parlar en la *meua* llengua.

Quina jo sóc jo? La que porta vint anys parlant italià a casa? A la faena, on parle en anglès, sóc menys jo? Quan vivia a Castelló, quan parlava en castellà era menys jo, una altra jo? Ara recorde que de menuda quan jugava a ser una altra, la botiguera o la princesa que jugava a ser parlava en castellà... potser això m'ajudava a accentuar la disfressa.

V. és l'única persona que em diu Marieta (tot i que ho pronuncia Marietta, amb dues *t*) des queestic fora, l'única que ha decidit donar-me el nom que d'alguna manera vaig perdre marxant, tornar-me'l. Recorde com vaig riure la primera vegada que vaig telefonar a Londres després d'haver marxat i vaig dir «Sóc Maria», pronunciant el nom en anglès, amb eixa espècie de 'r' que fan els anglòfons.

Perquè a cada nou país i amb cada llengua nova, t'arriba de regal un nom nou, una nova manera de pronunciar el teu nom. A Roma, molt poquet després d'arribar ja va començar la festa de diminutius i noms afectius. Els agrada, els agraden els diminutius i molta gent els fa servir tota la vida. Recorde com em sorprenien al principi les esqueles enganxades a les parets als pobles, amb morts vellíssims que es deien Pippo, Gigi, Pasqualina o Rosetta.

A Roma, i més avall també, el costum és tallar el nom en una vocal i accentuar-la. Molt prompte, molta gent —no només amics, també la senyora del quiosc o el cambrer del bar— van començar a dir-me Mari. Així que allà em deia Mari, a voltes Mariuccia, Mariù... He de dir que la cosa em va agradar de seguida, em va parèixer una manera d'acceptar-me, de fer-me ser de casa.

Supose que no és un regal per a les persones que acaben canviant de nom perquè ningú és capaç de pronunciar-lo ni d'escriure'l al lloc on han anat a viure. Una altra renúncia, una més.

Ens estem començant a enamorar de Ginebra, potser ho necessitem, potser siga l'instint de supervivència que ens fa estimar aquesta ciutat, potser com diu Plutarc,

el temps la farà nostra. Mentre érem «frontaliers» i vam viure a l'altra banda de la frontera, a França, i veníem només per treballar, a mi no m'agradava, la trobava massa freda, massa ordenada, una ciutat que no es permet cap frivolidat... Al capítol que li dedica John Berger a *Here is Where We Meet*, diu que els núvols del cel de Ginebra, segons quin vent bufe, vénen d'Itàlia, Àustria, França, Alemanya, els Països Baixos o el Bàltic. A voltes, de llocs tan llunyans com el nord d'Àfrica o Polònia. «Ginebra és un lloc de convergència, i ho sap.»

El text de Berger continua explicant una visita a la tomba de Borges, al *Cimetière des Rois*, a Plainpalais (encara no hi he anat, em queda molta ciutat per descobrir). Borges havia passat els anys de l'adolescència ací i va tornar molt sovint i va morir ací: «De totes les ciutats del món, de totes les pàtries íntimes que un home mira de merèixer en el curs dels seus viatges, Ginebra em pareix la més propícia a la felicitat», diu a *Atlas*. Impressiona la imatge de l'home vell i cec que passeja per la ciutat que ja no pot veure però que és capaç de descriure perquè la recorda perfectament.

Una de les sorpreses que la ciutat ens reservava, tot i que m'ho podria haver esperat, és que ací ningú no és estranger perquè quasi tothom ho és. Quasi la meitat dels habitants de Ginebra som estrangers. La lluita inacabable entre tu com a estranger i tu que intentes no ser-ho, ací es relaxa. No cal no ser-ho, no cal intentar no parèixer estranger. Sovint, caminant per la ciutat em sorprèn quantes llengües s'hi parlen i pense en quantes llengües hi haurà a les biblioteques privades darrere les finestres. Quantes llengües, que potser no sé ni que existeixen, llig la gent que va amb mi en l'autobús.

En una carta del 1958 de Mercè Rodoreda a Josep Miracle, que li havia demanat una síntesi biogràfica, explica que va fer la retirada «durant l'última guerra, a peu, de París a Limoges, entre les avançadetes franceses i les avançadetes alemanyes». En llegir-ho m'ha vingut al cap la fotografia que vàrem triar per a la portada de *Després vénen els anys*, m'agrada molt, vaig insistir que aquesta fora la foto de la portada, tot i que la qualitat no era gaire bona. La dona amb el carro ple d'andròmines i amb un esguard determinat (que segurament no es veu a la foto, li l'he posat jo). A la vora es veu un cotxe aturat que es deu haver quedat sense benzina, carregat fins al capdamunt de maletes. Volia que fora aquesta, un carro ple d'andròmines, dels objectes que hom tria, que decideix no deixar enrere. A la novel·la, Blanca Lleó es pregunta moltes vegades quin era el criteri de la tria. Està segura que no tots els objectes dels carros i les maletes eren importants perquè eren útils o valuosos. Què s'emporta un emigrant? Què s'endú una persona que fuig? Ara pareix cruel aquesta pregunta,

amb totes les persones amuntegades als camps de refugiats o que s'ofeguen intentant travessar la mar...

Pense en les coses que fa vint anys que passege pel món, que embale a cada mudança. Els llibres, clar, però també moltes altres coses, sense cap valor que no siga sentimental i també el que han adquirit pel fet d'haver sobreviscut a tantes mudances: un vano de mig dol de la iaia Maria, un sedasset per triar arròs, una camisa blanca que ja no em pose perquè em fa por que es desintegre si la rente, una capsa de llauna de cigarrets egipcis que no sé d'on vaig traure, llibretes i paperets...

Què devia carregar la Rodoreda en aquella fugida a peu, en aquella segona retirada? Pensant-hi m'ha vingut al cap Irène Nemirovski, que a *Suite francesa* narra aquella fugida (en francès, una altra escriptora que decideix d'escriure en una llengua que no és la seua). No he pogut resistir la temptació de buscar en un mapa els tres llocs: el camí que potser va fer Mercè Rodoreda, de París a Limoges; Issy-l'Évêque, on la Nemirovski, aquells mesos, escrivia el que més tard es convertiria en *Suite francesa*; i Gien, on la foto de la dona amb el carro va ser presa per un fotògraf alemany el 19 de juny de 1940. Potser Mercè Rodoreda va fer el mateix camí d'eixa dona, de la qual mai no en sabré el nom ni el destí, però que em mire sovint.

Mercè Rodoreda explica la fugida a peu des de París en una carta a l'Anna Murià escrita a l'agost de 1940. Va deixar París el 12 de juny, dos dies abans que entraren els alemanys. Gràcies a aquesta carta es pot resseguir el camí que va fer fins arribar a Limoges. No sabem, però, què es va endur, què li quedava, què va aconseguir salvar després de tantes fugides. A *Orleans, 3 quilòmetres*, un conte on narra la fugida d'una parella amb molts trets de la que ella va viure, parla dels carros «curulls de mobles, de gàbies plenes d'aviram assedegada i famolenca, de matalassos, d'estris de cuina, d'eines de treball». I més avant: «Dalt d'un carro, lligada amb cordes, hi havia una màquina de cosir i, assegudes sobre un matalàs, quatre criatures, rodones de galtes i tristes. Els cavalls que arrossegaven tot aquest petit món tenien el morro cobert d'una bromera espessa i verdsosa».

Tot aquest petit món. Aquest petit món que els estrangers arrosseguem amb nosaltres per sentir-nos-en una mica menys. Per fer que la nostra vida lluny de casa siga una mica com a casa, encara que no vulguem tornar, tan se val. Necessitem mantindre aquesta ficció, aquest espai amic, amb sofregits i músiques que ens ajuden. Aquest petit món que ha de cabre en un carro o en 20 metres cúbics dins d'un camió.

Mirant els noms a les bústies de l'edifici on hem vingut a viure m'adone que només hi ha un cognom francès, tota la resta de veïns som estrangers, hi ha un parell de bústies amb cognoms portuguesos (és la comunitat estrangera més nombrosa de la ciutat), n'hi ha italians, un parell de cognoms grec que eslaus, d'altres que no sé de quin origen poden ser i un cognom llarguíssim supose que africà. La llengua a l'ascensor és el francès, però no sé quantes llengües es parlen en aquest edifici de Ginebra, ni què es cuina, ni quins llibres es lligen... M'agradaria saber quins petits mons conserven els meus veïns.

Devers els mateixos anys en què Mercè Rodoreda escrivia *La plaça del Diamant* ací a Ginebra i Agota Kristof escrivia *Le Grand Cahier* a Neuchâtel, en aquells dies, Vladimir Navokov estava escrivint *Ada o l'ardor* a Montreux, més o menys a mitjan camí entre ambdues. L'escrivia en anglès, sempre he pensat que és la novel·la més russa de Navokov, i la va escriure en anglès a Suïssa. Vivia en una suite d'un hotel de luxe a Montreaux, gràcies als drets d'autor de *Lolita* i es dedicava a escriure, a caçar papallones i a jugar a escacs (la lepidopterologia i els escacs eren les seues grans aficions). Ja havia escrit deu novel·les i mitja dotzena de llibres de poemes en rus quan va començar a escriure en anglès, quan ja s'havia establert als Estats Units després d'haver viscut en diversos països europeus. En una entrevista, quan li van preguntar com havia estat començar a escriure en anglès va dir: «El meu pas de la prosa russa a la prosa anglesa va ser extremadament dolorós, com aprendre de nou a utilitzar objectes després de perdre set o vuit dits en una explosió.» Per què, aleshores va decidir d'escriure en anglès? No crec que fora només per motius comercials, potser per a ell també era un desafiament, com per a la Kristof i per a Beckett...

M'agrada molt pensar en Mercè Rodoreda, escrivint en català, en el seu estudi a la Rue de Vidollet. «Veus aquestes quatre parets? Això ha estat Catalunya per a mi durant molts anys», li va dir a Castellet.

Potser siga cert que tots els escriptors són estrangers, és igual on visquen. M'agrada aquesta imatge de l'escriptura com un lloc on tornes sempre que pots i que et fa sentir una mica fora de lloc quan no hi ets. Perquè ser estranger també és això, sentir-se fora de lloc, fora de llengua. Hi ha una paraula en quebequès: *allophone*. No sé si existeix en cap altra llengua. No ets estranger, no parla del fet que vingues d'un altre país, parla del fet que véns d'una altra llengua. No informa de la teua condició legal o nacional, sinó de la teua condició lingüística, de la teua estrangeria lingüística.

La pròpia llengua és un refugi per als estrangers, una part fonamental d'aquest petit món, una cosa que no cal carregar en un carro ni en un camió. Anna Maria Ortese, que des de Milà i París va (d)escriure Nàpols com ningú, va dir en una entrevista que per a ella escriure era buscar la calma, tornar a casa. Per això entenc molt bé els escriptors que escriuen en la seua llengua tot i ser lluny de casa, en un altre país que parla una altra llengua.

No sé si escriure en la pròpia llengua és *tornar* a casa, fa anys que sé que tornar a casa és impossible, però escriure en català per a mi és ser a casa. Crec que d'una manera diversa a com ho seria per a mi escriure en italià o en castellà, que són les dues llengües estrangeres que conec millor.

Nedim Gürsel, un escriptor turc que viu a França des dels anys setanta i que ha escrit sobretot en turc, però també en francès diu: «El turc és el meu cau, on joestic quan escric com el pinyol en la fruita.» Explica que, a voltes, el francès aconsegueix trencar les parets del seu cau i el destorba, molesta la sintaxi turca, li fa construir frases turques en francès, «desencadena en la meua escriptura un mecanisme irreversible, una espècie de llàgrima». Ho sabem molt bé tots els que ens hem passat la vida intentant defensar les parets del nostre cau del castellà. A voltes no cal moure's de casa...

Sempre m'emocionen les històries de llengües conservades malgrat els anys i la distància. Una volta vaig llegir, no recorde on, que per escoltar un genovès no contaminat per l'italià calia anar a Buenos Aires i he escoltat un napolità preciós parlat per una persona nascuda a Nova York. A Roma tinc amics jueus sefardites arribats de Líbia després de la Guerra dels Sis Dies que parlen aquell castellà que es van endur els seus avantpassats fa segles. M'emociona fins i tot la pervivència dels accents, l'accent barceloní de ma mare després de més de 50 anys vivint a Castelló o l'accent gallec que, quan parlen castellà, conserven els emigrants gallecs que porten ací a Ginebra (Xenebra) tota la vida.

L'altre dia vam anar a La Perle du Lac, que és un parc que hi ha vora llac que té un restaurant amb terrassa. La Rodoreda hi anava sovint quan vivia ací. El descriu a la introducció de *Mirall trencat*: «La Perla del Llac és un restaurant a la vora del Lemán. Tanca a l'hivern, a l'estiu és un lloc encantador. A la terrassa hi prenen el te senyores i senyors ginebrins feliços d'haver nascut a Suïssa, paradís d'Europa. [...] El restaurant està voltat de jardins, de cedres i de til·lers centenaris, d'una bogeria de flors, d'esteses de gespa sense un bri que no tingui un verd de maragda...»

A la introducció de *La plaça del Diamant*, quan parla de la gènesi de la novel·la diu que hi va començar a pensar a Ginebra, mirant-se la Salève o passejant per La Perla del Llac. Tenia ganes de veure el parc, abans d'anar-hi me la imaginava, passejant, pensant en la Colometa...

No sé què m'esperava trobar, no sé que esperava sentir en l'aire d'aquell lloc on van nàixer o es van forjar dues de les meues novel·les preferides. El que de segur que no esperava trobar-hi era un aire ple d'una olor inconfusible de salsitxes torrades i de reaggeton. Sí, reaggeton, concretament moltes cançons diferents a tot volum que venien dels aparells de música que un fum de famílies, sobretot llatinoamericanes, havien portat per amenitzar les barbacoes que estaven fent.

Potser no havíem d'haver anat un dissabte, era el primer dia de bon temps, el primer dia de primavera que ací esclata com un castell de focs, després dels hiverns llarguíssims. Un sol magnífic escalfava el jardí amb cedres i til·lers centenaris i les esteses de gespa color maragda que descriu la Rodoreda, però no hi eren els senyors i senyores ginebrins feliços d'haver nascut a Suïssa xarrupant te, que tampoc em feien cap falta, però potser sí una mica de pau per pensar, per evocar-la, en comptes dels crits i les corregudes dels xiquets, la música insuportable i aquella olor de greix torrat.

Sempre que pensava en Ginebra com a ciutat refugi per exiliats em venien al cap els revolucionaris russos i anarquistes italians de començaments del segle XX o els exiliats dels anys quaranta.

A la ciutat vella hi ha un baixrelleu en un edifici històric on hi ha escrit *Genève Cité Refuge* i s'hi veu la República de Ginebra protegint amb els braços i l'escut un refugiat que és Vladimir Ilitx Lenin. Sempre em feia somriure aquest que deu de ser un dels pocs monuments a Lenin a Europa Occidental, al costadet mateix d'algunes de les botigues d'articles de luxe més cares del món.

L'altre dia passant per sota me'l vaig mirar, com sempre, i quasi em pose a plorar. Que poc em pensava la primera volta que el vaig veure, i vaig somriure (el mateix dia del Bar Galícia, el primer dia), que Ginebra acabaria sent refugi també de dues dones catalanes que han hagut de fugir del seu país. Una altra vegada. Merda.

No sé per què sempre pense en Mercè Rodoreda com una dona gran, potser pels cabells blancs... però tenia exactament la meua edat quan va començar a escriure *La plaça del Diamant* i, com jo, portava vint anys rodant pel món, lluny de casa. Res a veure, clar, jo no he hagut de fugir d'enlloc i puc tornar a casa sempre que vull.

La veig sovint, passejant tota sola pel seu barri o anant a peu al Palais des Nations a dinar. Potser pensant en la Colometa o en la Teresa Goday, que tenia els ulls d'una dona que va veure a *La Perle du Lac*.

En una carta del 1958 diu: «Viure a l'estranger durant anys és dolent per a un escriptor que estima el seu país i l'enyorament és una mala cosa. Una mica d'enyorament va bé, però massa, espatlla. S'acaba tenint la sensació d'ésser un objecte deixat al bell mig d'una plaça.»

L'enyorament és una mala cosa, sí. Aquesta ciutat en deu anar ben plena... ☺

UNA REVISTA ON PENSAR LA CIÈNCIA

MÈTODE
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
Revista de Difusió de la Investigació • Volum 1 (2019)

100

SUBSCRIV-TE ARA A
MÈTODE

Preu Subscripció: 33€ per a Espanya, 45€ per a l'estranger. www.metode.cat